

POSTANOWIENIE

Dnia 20 stycznia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)

SSN Halina Kiryło (sprawozdawca)

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska

w sprawie z odwołania G. F.

przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

o podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników i składki,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 20 stycznia 2015 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w K.

z dnia 22 października 2013 r., sygn. akt [...],

odracza wydanie orzeczenia i przekazuje powiększonemu składowi Sądu Najwyższego do rozstrzygnięcia następujące zagadnienie prawne:

czy brak indywidualnego pouczenia ubezpieczonego przez organ rentowy o wynikającym z art. 5a ust. 3 i 4 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r. poz. 1403) obowiązku złożenia w terminie zaświadczenia właściwego organu podatkowego o wysokości należnego podatku dochodowego od prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej może prowadzić do uchylenia określonego w art. 5a ust. 6 tej ustawy skutku w postaci ustania ubezpieczenia społecznego rolników.

UZASADNIENIE

Przedstawione poszerzonemu składowi Sądu Najwyższego do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne wyłoniło się w następującym stanie faktycznym i prawnym sprawy.

Decyzją z dnia 2 maja 2012 r. Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Placówki Terenowej w T. stwierdził ustanie podlegania G. F. ubezpieczeniu społecznemu rolników w zakresie ubezpieczenia: wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz emerytalno-rentowego w okresie od 1 kwietnia 2005 r. do 30 marca 2012 r., jak również ustanie obowiązku opłacania składek za ten czas, a decyzją z dnia 20 czerwca 2012 r. stwierdził nadpłatę z tytułu składek na wspomniane ubezpieczenie społeczne rolników.

Sąd Okręgowy w T. wyrokiem z dnia 4 października 2012 r. oddalił odwołania G. F. od powyższych decyzji, zaś Sąd Apelacyjny w K. wyrokiem z dnia 22 października 2013 r. oddalił jej apelację od orzeczenia pierwszoinstancyjnego.

Sądy obydwu instancji ustaliły, że G. F. od 20 grudnia 2000 r. podlegała z mocy ustawy ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie jako rolnik. Decyzja z dnia 18 kwietnia 2001 r. zawierała informację o tym, iż rolnik prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników tylko wówczas, gdy złoży stosowne oświadczenie. Z dniem 15 maja 2002 r. odwołująca się rozpoczęła prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej pod nazwą „G.” - Szkółka drzew i krzewów ozdobnych, polegającej na produkcji i handlu materiałem szkółkarskim, o którym to fakcie nie poinformowała KRUS, nie złożyła też oświadczenia o kontynuowaniu ubezpieczenia społecznego rolników w terminie 14 dni od dnia rozpoczęcia wykonywania pozarolniczej działalności gospodarczej, ani zaświadczenia o kwocie należnego podatku dochodowego za poprzedni rok podatkowy. Pozarolniczą działalność gospodarczą zaprzestała prowadzić z dniem 30 marca 2012 r.

Zdaniem Sądów orzekających w sprawie, istota sporu sprowadza się do ustalenia, czy KRUS zasadnie stwierdził ustanie od 1 kwietnia 2005 r. do 30 marca 2012 r. ubezpieczenia społecznego rolników G. F. w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz ubezpieczenia emerytalno-rentowego, jak również ustanie obowiązku opłacania składek za ten okres z uwagi

na to, że jako osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą ubezpieczona nie przedłożyła KRUS zaświadczenia właściwego organu podatkowego o wysokości podatku należnego za 2004 r. do dnia 14 lutego 2005 r., do czego obligował ją przepis art. 5a ust. 5 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jednolity: Dz.U. z 2013 r., poz. 1403 ze zm.; dalej: „ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników”) w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.). Odwołująca się prowadzi działalność gospodarczą od dnia 15 maja 2002 r. i o ile przed dniem 2 maja 2004 r. nie musiała o tym fakcie informować KRUS w celu zapewnienia sobie możliwości dalszego podlegania ubezpieczeniu rolniczemu, to od tej daty spoczywał na niej obowiązek złożenia oświadczenia o kontynuowaniu ubezpieczenia w KRUS oraz przedłożenia zaświadczenia właściwego organu podatkowego o wysokości podatku należnego za miniony rok kalendarzowy. Z okoliczności sprawy wynika, że odwołująca się nie dopełniła tych obowiązków. Wprowadzenie z dniem 2 kwietnia 2004 r. zmiany zasad ubezpieczenia społecznego rolników nie warunkowało uprzednie indywidualne pouczenie ubezpieczonych o nowych zasadach i obowiązku udokumentowania wymaganych informacji. W tej sytuacji odwołującą się nie może usprawiedliwiać nieznanomość prawa, ani brak świadomości o istnieniu obowiązku złożenia w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oświadczenia i zaświadczenia, o których mowa w art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, jak również przeświadczenie, że jej postępowanie było zgodne z prawem. To na niej ciążył obowiązek zasięgnięcia informacji o warunkach, jakie należy spełnić, aby w dalszym ciągu podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników. Tymczasem odwołująca się z chwilą rozpoczęcia pozarolniczej działalności gospodarczej nie powiadomiła o tym fakcie KRUS. Zaniechania tego nie tłumaczy okoliczność posiadania przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego pisma Wójta Gminy L. G. z dnia 8 marca 2010 r., dotyczącego zmiany wpisu w ewidencji działalności gospodarczej, którego treść wskazywała na fakt prowadzenia przez odwołującą się pozarolniczej działalności gospodarczej, ani to, że decyzja o ustaniu podlegania odwołującej się ubezpieczeniu społecznemu rolników zapadła 2 lata później. Stosownie do przepisu

art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, to na odwołującej się ciążył obowiązek przedłożenia w organie rentowym stosownego oświadczenia i zaświadczenia, czego nie uczyniła.

Powyższy wyrok został zaskarżony skargą kasacyjną odwołującej się. Skargę oparto na podstawie naruszenia przepisów prawa materialnego: 1/ art. 5a ust. 5 i 7 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 91, poz. 873), przez błędną wykładnię oraz niewłaściwe zastosowanie, polegające na nieuwzględnieniu faktu, że wnioskodawczyni w roku 2004, ani w latach następnych nie osiągnęła w podatku dochodowym z prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej kwoty wyższej niż kwota graniczna (2.528 zł), pomijając równocześnie, że nieprzekroczenie tej kwoty granicznej przy braku pouczenia o skutkach niezłożenia zaświadczenia z właściwego urzędu skarbowego, nie powinno prowadzić do pozbawienia wnioskodawczyni tytułu rolniczego ubezpieczenia społecznego; 2/ art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, przez jego niezastosowanie, a zastosowanie art. 5a ust. 7 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (w brzmieniu obowiązującym od dnia 2 maja 2004 r.) i dokonanie wyłączenia wnioskodawczyni z ubezpieczenia społecznego rolników na skutek zastosowania nieproporcjonalnie surowej sankcji w zestawieniu z niezawinionym przez wnioskodawczynię uchybieniem terminowi do złożenia zaświadczenie organu podatkowego o wysokości należnego podatku za miniony rok podatkowy nieadekwatnie wygaszających rolniczy tytuł ubezpieczeń społecznych. Skarżąca wiosła o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd drugiej instancji, ewentualnie o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy, przez ustalenie nieprzerwanego podlegania G. F. ubezpieczeniu społecznemu rolników w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego, macierzyńskiego oraz emerytalno-rentowego do dnia 30 marca 2012 r. oraz o zasądzenie od organu rentowego na rzecz skarżącej kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy rozpoznając sprawę zdecydował się przedstawić składowi powiększonemu zagadnienie prawne sformułowane w sentencji postanowienia ze względu na zasadniczą rozbieżność poglądów, jaka zarysowała się w judykaturze w kwestii wpływu braku pouczenia rolnika przez organ rentowy o skutkach niedochowania terminów do złożenia stosowanych oświadczeń i zaświadczeń, o jakich mowa w art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (i kolejnych ustaw zmieniających ten przepis) dla dalszego podlegania temu ubezpieczeniu przez osobę prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą.

Warto zatem przypomnieć genezę i istotę regulacji art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Otóż zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 1 i 2 oraz art. 16 ust. 1 pkt 1 i 2 i ust. 3 w związku z art. 6 pkt 1, 2 i 13 tej ustawy, ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu oraz emerytalno-rentowemu podlega z mocy ustawy rolnik (tj. pełnoletnia osoba fizyczna, zamieszkująca i prowadząca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osobiście i na własny rachunek, działalność rolniczą jako posiadacz samoistny lub zależny gospodarstwa rolnego obejmującego obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny) jak również domownik rolnika (tj. osoba bliska rolnikowi, która ukończyła 16 lat, pozostaje z rolnikiem we wspólnym gospodarstwie domowym lub zamieszkuje na terenie jego gospodarstwa rolnego albo w bliskim sąsiedztwie oraz stale pracuje w tym gospodarstwie rolnym i nie jest związana z rolnikiem stosunkiem pracy), jeżeli nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu i nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty albo do świadczeń z ubezpieczeń społecznych. O podleganiu z mocy ustawy ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie decyduje więc łączne spełnienie przez rolnika (domownika) wszystkich wyżej wymienionych pozytywnych kryteriów kwalifikacyjnych i niezastąpienie chociażby jednej z negatywnych przesłanek, do których należy między innymi podleganie zainteresowanego innemu ubezpieczeniu społecznemu. Osobą podlegającą innemu ubezpieczeniu społecznemu jest zaś osoba podlegająca obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych lub objęta przepisami o zaopatrzeniu emerytalnym. Zatem, a contrario, jeżeli rolnik (domownik) podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu, to nie podlega z mocy ustawy ubezpieczeniu

społecznemu rolników. Właściwa wykładnia cytowanych przepisów prowadzi do wniosku, że podleganie ubezpieczeniu społecznemu z innego tytułu „wyprzedza” ubezpieczenie rolnicze. Jest to oczywiste, jeśli zważyć, że władza publiczna partycypuje w przeważającej mierze w kosztach tego preferencyjnego (z racji wymiaru składek) systemu. Dlatego też - jak podkreślił Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z dnia 13 marca 2006 r., P 8/05 (OTK-A 2006 nr 3, poz. 28) - system ubezpieczenia społecznego rolników ma na celu zapewnienie tego ubezpieczenia jednoznacznie określonej grupie społecznej, dla której praca w gospodarstwie rolnym stanowi podstawowe źródło utrzymania.

Wyjątek od prymatu podlegania innym ubezpieczeniom społecznym w razie ich zbiegu z ubezpieczeniem społecznym rolników przewiduje art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, wprowadzony do tego aktu ustawą zmieniającą z dnia 12 września 1996 r. (Dz.U. Nr 24, poz. 585) i wielokrotnie nowelizowany. Zgodnie z treścią tego przepisu w jego pierwotnym brzmieniu, rolnik lub domownik, który podlegając ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie z mocy ustawy, nieprzerwanie przez co najmniej jeden rok, podejmował pozarolniczą działalność gospodarczą, nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym, podlegał nadal temu ubezpieczeniu. Mógł on jednak złożyć Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych lub Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oświadczenie, że chce podlegać ubezpieczeniu społecznemu z racji prowadzonej działalności gospodarczej, o ile spełniał w tym zakresie warunki określone w odrębnych przepisach. Z unormowania tego nie wynikała reguła pierwszeństwa podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu w przypadku jego zbiegu z innym tytułem ubezpieczenia społecznego, a jedynie możliwość dokonania przez zainteresowanego wyboru systemu ubezpieczenia społecznego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 2006 r., I UK 172/05, OSNP 2007 nr 3-4, poz. 52). Wybór ten dotyczył tylko sytuacji, gdy dana osoba spełniała jednocześnie przesłanki objęcia rolniczym ubezpieczeniem społecznym i ubezpieczeniem społecznym z racji prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej, a można go było dokonać wyłącznie w momencie podejmowania tej ostatniej działalności (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2006 r., III UK 46/06, OSNP 2007 nr 15-16, poz. 233) i to pod warunkiem uprzedniego (a więc

bezpośrednio przed podjęciem pozarolniczej działalności gospodarczej), trwającego nieprzerwanie przynajmniej jeden rok, podlegania z mocy ustawy ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie, liczonego od dnia objęcia tym ubezpieczeniem (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2000 r., II UKN 618/99, OSNAPiUS 2002 nr 1, poz. 27; z dnia 17 listopada 2000 r., II UKN 54/00, OSNAPiUS 2002 nr 12, poz. 290 i z dnia 7 kwietnia 2006 r., I UK 223/05, OSNP 2007 nr 7-8, poz. 109).

Wypada zauważyć, że w dniu 2 maja 2004 r. weszła w życie ustawa z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 91, poz. 873). Aktem tym nadano nowe brzmienie art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Przede wszystkim wydłużono okres nieprzerwanego podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników uprawniający osobę podejmującą pozarolniczą działalność gospodarczą do wyboru systemu ubezpieczenia społecznego i uzależniono możliwość tego wyboru od formy opodatkowania wspomnianej pozarolniczej działalności gospodarczej. W myśl znowelizowanego ust. 1 powołanego artykułu, rolnik lub domownik, który podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie z mocy ustawy nieprzerwanie przez co najmniej 3 lata i rozpoczął prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej opodatkowanej zgodnie z przepisami o zryczałtowanym podatku dochodowym lub rozpoczął współpracę przy prowadzeniu tej działalności, podlegał nadal temu ubezpieczeniu, jeżeli nie był pracownikiem i nie pozostawał w stosunku służbowym. Stosownie do ust. 5 tego artykułu, do dnia 14 lutego każdego roku rolnik lub domownik prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą lub współpracujący przy prowadzeniu tej działalności, podlegający ubezpieczeniu, zobowiązany był po rozliczeniu roku podatkowego złożyć w KRUS zaświadczenie właściwego organu podatkowego o wysokości należnego podatku za miniony rok. W świetle ust. 7 zmienionego art. 5a niezachowanie terminu, o którym mowa w ust. 5, o ile nadal prowadzona była pozarolnicza działalność gospodarcza, było równoznaczne z zaistnieniem okoliczności powodujących ustanie ubezpieczenia z końcem kwartału, w którym rolnik lub domownik zobowiązany był złożyć wspomniane zaświadczenie. Zgodnie z ust. 6 tego artykułu także wtedy, gdy kwota podatku przekroczyła sumę 2.528 zł, ubezpieczenie rolnika lub domownika

ustawało z końcem kwartału, w którym rolnik lub domownik powinien był złożyć w KRUS powyższe zaświadczenie. W myśl art. 5 ust. 1, 2 i 3 ustawy nowelizującej z dnia 2 kwietnia 2004 r., rolnik lub domownik, prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą lub współpracujący przy prowadzeniu tej działalności, podlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników w dacie wejścia w życie tego aktu, był zobowiązany, w terminie do dnia 30 września 2004 r., udokumentować Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, w jakiej formie jest opodatkowana prowadzona przez niego pozarolnicza działalność gospodarcza lub działalność, przy której jest osobą współpracującą, a w przypadku prowadzenia działalności w 2003 r., udokumentować również wysokość należnego podatku za ten rok. Rolnik lub domownik zostawał wyłączony z rolniczego ubezpieczenia społecznego z końcem trzeciego kwartału 2004 r., jeżeli z przedłożonych dokumentów wynikało, że prowadzona przez niego pozarolnicza działalność gospodarcza lub działalność, przy której prowadzeniu jest osobą współpracującą, jest opodatkowana na zasadach innych niż określone w przepisach o zryczałtowanym podatku dochodowym lub należny za ubiegły rok podatek przekroczył kwotę 2.528 zł. Niedostarczenie dokumentów, o których mowa w ust. 1 tego artykułu, powodowało ustanie ubezpieczenia z końcem trzeciego kwartału 2004 r.

Przepis art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, w brzmieniu nadanym aktem nowelizującym z dnia 2 kwietnia 2004 r., obowiązywał tylko w okresie od 2 maja 2004 r. do 23 sierpnia 2005 r., gdyż z dniem 24 sierpnia 2005 r. weszła w życie kolejna ustawa zmieniająca z dnia 1 lipca 2005 r. (Dz.U. Nr 150, poz. 1248). Przepis art. 2 tego aktu uporządkował redakcyjnie określone w art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników zasady dopuszczalności podlegania rolników i domowników rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu w okresie prowadzenia przez nich pozarolniczej działalności gospodarczej lub współpracy przy prowadzeniu tej działalności, uniezależniając możliwość wyboru systemu ubezpieczenia społecznego od formy opodatkowania tej działalności, ale zachowując podstawowe konstrukcje prawne dotychczasowej regulacji tego zagadnienia, między innymi te, które odnoszą się do przesłanki nieprzerwanego podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie przez co najmniej 3 lata, złożenia w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

oświadczenia o kontynuowaniu tego ubezpieczenia w terminie 14 dni od rozpoczęcia wykonywania pozarolniczej działalności gospodarczej, udokumentowania kwoty należnego podatku dochodowego od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej za poprzedni rok podatkowy zaświadczeniem właściwego naczelnika urzędu skarbowego, uwarunkowania prawa do korzystania z ubezpieczenia społecznego rolników od płacenia kwoty należnego podatku dochodowego za poprzedni rok podatkowy od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej nieprzekraczającej 2.528 złotych oraz ustania ubezpieczenia społecznego rolników z końcem kwartału, w którym rolnik prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą obowiązany był złożyć zaświadczenie urzędu skarbowego o wysokości podatku dochodowego z tego tytułu, a obowiązku tego nie dopełnił.

Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 13 marca 2006 r., P 8/05 (OTK-A 2006 poz. 28) orzekł, że art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 91, poz. 873) w zakresie, w jakim ze względu na formę opodatkowania wyłącza z obowiązkowego ubezpieczenia społecznego rolników, z końcem trzeciego kwartału 2004 r., rolnika lub domownika prowadzącego pozarolniczą działalność gospodarczą, jest niezgodny z art. 2 i art. 32 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 20 Konstytucji. W uzasadnieniu wyroku stwierdzono, że zmieniając zasady podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników osób, które jednocześnie prowadzą pozarolniczą działalność gospodarczą, ustawodawca przyjął niekwestionowane założenia, że dla osób podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników to działalność rolnicza powinna stanowić podstawowe źródło dochodu, natomiast pozarolnicza działalność powinna osiągać niewielkie rozmiary i mieć jedynie charakter wspomagający ten dochód. Uznano, że pozarolnicza działalność gospodarcza opodatkowana zryczałtowanym podatkiem dochodowym jest właśnie działalnością o niewielkich rozmiarach. Podczas weryfikacji przeprowadzonej przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego okazało się jednak, że pozarolnicza działalność gospodarcza prowadzona przez rolników, opodatkowana na zasadach ogólnych, nie zawsze wynika z jej rozmiarów, lecz często z jej specyfiki lub wymagań nałożonych innymi przepisami. Trybunał

Konstytucyjny zauważył, że w świetle zasady równości nie wolno tworzyć takiego prawa, które różnicowałoby sytuację prawną podmiotów, których sytuacja faktycznie jest taka sama. Tak pojmowana równość oznacza też akceptację różnego traktowania przez prawo różnych podmiotów, z tym jednak, że różne traktowanie powinno być uzasadnione. Sprawiedliwość wymaga, aby różnicowanie prawne podmiotów pozostawało w odpowiedniej relacji do różnic w ich sytuacji faktycznej jako adresatów danej normy prawnej. W niniejszym przypadku celem nowelizacji art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników była racjonalizacja zasad podlegania temu ubezpieczeniu. Chodziło o to, aby system ubezpieczeń społecznych rolników obejmował osoby, dla których rolnictwo jest zasadniczym źródłem utrzymania. Nowelizacja dokonana na mocy ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. nie realizowała tego celu, gdyż o marginalnym charakterze działalności gospodarczej świadczy nie rodzaj opodatkowania, ale w istocie wysokość wyliczonych dochodów. Tym samym wyłączenie z rolniczego ubezpieczenia społecznego osób, które prowadziły jednocześnie pozarolniczą działalność gospodarczą, opodatkowaną na zasadach ogólnych, ale uzyskiwały dochód nieprzekraczający kwoty określonej w art. 5 ust. 2 ustawy zmieniającej, nosi znamiona dyskryminacji.

Podobnie w wyroku z dnia 18 lipca 2006 r., P 6/05 (OTK-A 2006 nr 7, poz. 81), Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 5a ust. 6 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 3 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r., w zakresie, w jakim w 2004 r., z dniem 1 października tegoż roku wyłączył, ze względu na formę opodatkowania i wysokość należnego za 2003 r. podatku, z obowiązkowego ubezpieczenia społecznego rolników lub domowników prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 7 Konstytucji. Trybunał Konstytucyjny podzielił zawartą w uzasadnieniu orzeczenia z dnia 13 marca 2006 r., P 8/05, argumentację w kwestii sprzeczności - analogicznej do zamieszczonej w art. 5a ust. 6 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników - regulacji art. 5 ust. 2 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r. z art. 2 Konstytucji RP w zakresie wyłączenia z ubezpieczenia społecznego rolników osób prowadzących pozarolniczą działalność

gospodarczą z uwagi na formę opodatkowania tej działalności. Natomiast sprzeczności art. 5a ust. 6 kontrolowanej ustawy z art. 2 Konstytucji RP w części wyłączającej z owego ubezpieczenia z dniem 1 października 2004 r. osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą, od której należny za 2003 r. podatek przekroczył kwotę 2.528 zł, Trybunał Konstytucyjny upatrywał w krótkiej, jednodniowej *vacatio legis* aktu nowelizującego i braku precyzyjnej regulacji, normującej sytuację podmiotów ubezpieczonych w 2004 r., objętych kwestionowanym przepisem. Sytuacja prawna osób dotkniętych nową regulacją powinna być bowiem poddana takim przepisom przejściowym, aby osoby te miały czas na dokończenie przedsięwzięć podjętych na podstawie wcześniejszych unormowań, w przeświadczeniu, że unormowania te mają stabilny charakter. Wymagania tego nie spełnia zaś wprowadzenie innych niż dotychczas zasad wyboru systemu ubezpieczenia społecznego w trakcie roku podatkowego. Warto podkreślić, że w powołanym wyroku z dnia 18 lipca 2006 r., P 6/05, Trybunał Konstytucyjny nie zanegował zgodności z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej art. 5a ust. 6 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w części statuującej tę przesłankę dopuszczalności wyboru systemu ubezpieczenia społecznego, jaką jest nieprzekroczenie granicznej kwoty podatku od przychodów uzyskanych z prowadzonej przez rolnika (domownika) pozarolniczej działalności gospodarczej, w odniesieniu do kolejnych lat, następujących po 2004 r. Tego rodzaju ustawowe kryterium dalszego podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników, jeśli nie zostało wprowadzone w trakcie roku podatkowego w sytuacji uniemożliwiającej zainteresowanemu dostosowanie prowadzonej działalności do nowych przepisów, nie tylko nie narusza norm konstytucyjnych, ale wręcz służy realizacji akceptowanego - jak wynika z lektury uzasadnień powołanych orzeczeń - przez Trybunał Konstytucyjny celu nowelizacji art. 5a ustawy, dokonanej aktem zmieniającym z dnia 2 kwietnia 2004 r., jakim było ograniczenie możliwości wyboru preferencyjnego (z racji wymiaru składek) systemu ubezpieczenia społecznego rolników do przypadków, gdy prowadzona przez rolnika (domownika) pozarolnicza działalność gospodarcza stanowi dla zainteresowanego jedynie uboczne źródło utrzymania, a o drugorzędnym charakterze tego źródła świadczy właśnie wysokość należnego podatku obliczonego od uzyskanych z tego tytułu przychodów.

W świetle art. 5a ust. 6 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w brzmieniu nadanym ustawą zmieniającą z dnia 2 kwietnia 2004 r., a następnie art. 5a ust. 1 pkt 5 ustawy o redakcji wprowadzonej aktem nowelizującym z dnia 1 lipca 2005 r., jedną z materialnych przesłanek dopuszczalności wyboru ubezpieczenia społecznego rolników przez rolnika (domownika) prowadzącego pozarolniczą działalność gospodarczą jest zatem wysokość należnego podatku dochodowego za poprzedni rok podatkowy od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej, nieprzekraczająca kwoty 2.528 zł. Natomiast w myśl art. 5a ust. 5 i 7 (obecnie: art. 5a ust. 3, 4 i 6) ustawy udokumentowanie rozmiarów owego podatku następowało i następuje przez złożenie w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego zaświadczenia właściwego naczelnika urzędu skarbowego w terminie do 14 lutego (obecnie: 31 maja) każdego roku podatkowego, a skutkiem niedopełnienia tego obowiązku jest ustanie rolniczego ubezpieczenia społecznego z końcem kwartału, w którym rolnik (domownik) powinien był złożyć w organie rentowym stosowny dokument.

Zarówno w wyroku z 13 marca 2006 r., P 8/05, w odniesieniu do art. 5 ust. 1 i 3 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r., dotyczącego rolników prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą w chwili wejścia w życie tego aktu, jak i w orzeczeniu z 18 lipca 2006 r., P 6/05, w relacji do art. 5a ust. 1 i 5 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w brzmieniu nadany powyższym aktem nowelizującym, Trybunał Konstytucyjny nie stwierdził niezgodności wskazanych przepisów z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej. W uzasadnieniach wyroków podkreślono, że nie istnieją przesłanki pozbawiające ustawodawcę możliwości ustanowienia czasowych ograniczeń ubiegania się przez obywateli o pewne uprawnienia. Wyznaczenie terminu udokumentowania formy opodatkowania prowadzonej działalności oraz wysokości uzyskanego dochodu miało na celu racjonalizację zasad podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników. Chodziło o to, aby w określonym przez ustawodawcę terminie rolnicy przedstawiali dokumenty, na podstawie których można dokonać weryfikacji ich uprawnień do objęcia lub kontynuowania rolniczego ubezpieczenia społecznego. Nie można zatem podzielić stanowiska, że o ustaniu rolniczego ubezpieczenia społecznego osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą decyduje jedynie kwota

należnego podatku dochodowego od przychodów z tej działalności. Rolnik (domownik) prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą i zamierzający nadal podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników powinien, zgodnie z ust. 5 tego artykułu w brzmieniu nadanym ustawą zmieniającą z dnia 2 kwietnia 2004 r. oraz ust. 3 i 4 tego artykułu w redakcji wprowadzonej ustawą zmieniającą z dnia 1 lipca 2005 r., udokumentować kwotę należnego podatku dochodowego od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej za poprzedni rok podatkowy zaświadczeniem właściwego naczelnika urzędu skarbowego, złożonym w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego do dnia odpowiednio 14 lutego i 31 maja każdego roku podatkowego. Termin do dokonania tej czynności jest terminem prawa materialnego, a jego niedochowanie implikuje - w myśl pierwotnie ust. 7 a obecnie ust. 6 komentowanego artykułu - ustanie rolniczego ubezpieczenia społecznego. Na materialnoprawny charakter powyższego terminu, po upływie którego uprawnienie do podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu osoby prowadzącej pozarolniczą działalność gospodarczą nie może być realizowane, jednoznacznie wskazuje orzecznictwo Sądu Najwyższego. Zauważa się, że wynikające z omawianej regulacji ustawowej czasowe ograniczenie ubiegania się przez obywateli o pewne uprawnienie (a takim jest podleganie preferencyjnemu systemowi rolniczego ubezpieczenia społecznego) nie jest przejawem dyskryminacyjnego wobec ubezpieczonych pozbawienia ich prawa do ubezpieczenia, ale zmierza do określenia racjonalnego mechanizmu kontroli ustalonych w ustawie warunków umożliwiających rolnikowi pozostanie w tymże ubezpieczeniu, pomimo podjęcia innej działalności gospodarczej (por. wyroki z dnia 18 lipca 2006 r., I UK 7/06, niepublikowany; z dnia 27 września 2006 r., I UK 75/06, OSNP 2007 nr 19-20, poz. 285; z dnia 19 października 2006 r., III UK 91/06, OSNP 2007 nr 21-22, poz. 329; z dnia 2 lutego 2012 r., III UK 51/11, OSNP 2013 nr 1-2, poz. 214).

Stojąc na gruncie materialnoprawnego charakteru wspomnianych terminów Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 kwietnia 2008 r., I UK 287/07 (OSNP 2009 nr 13-14, poz. 182) stwierdził, że Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego nie miała obowiązku indywidualnego zawiadamiania rolników o konieczności

udokumentowania formy opodatkowania oraz wysokości podatku, a także o skutku jego zaniechania, określonych w art. 5 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 91, poz. 873 ze zm.). Termin z art. 5 ust. 1 tej ustawy jest terminem prawa materialnego, którego upływ powoduje ustanie ubezpieczenia społecznego rolników. Nie jest to więc termin zależny od organu rentowego i nie podlega przywróceniu na podstawie art. 58 k.p.a.

W uzasadnieniu wyroku zauważono, że wprowadzonej ustawami nowelizującymi z 2004 r. oraz 2005 r. zmiany zasad ubezpieczenia społecznego rolników nie warunkowało uprzednie indywidualne pouczenie (poinformowanie) ubezpieczonych o nowych zasadach i obowiązku udokumentowania wymaganych informacji. Prawodawstwo nie uzależnia od tego wejścia w życie ustawy. Powodowałoby to wielorakie zróżnicowanie indywidualnych sytuacji ubezpieczonych. Ustawa z 4 kwietnia 2004 r. została ogłoszona 30 kwietnia 2004 r. i wprawdzie obowiązywała już od 2 maja 2004 r., to jednak wprowadzała obowiązek jednak dla wszystkich ubezpieczonych z terminem wykonania do 30 września 2004 r. Termin był więc niekrótki. W systemie obowiązującego prawa (pozytywnego) nie można swej sytuacji prawnej usprawiedliwiać nieznanąnością prawa. Ustanie ubezpieczenia społecznego rolników następowało z mocy prawa. Decyzja Kasy miała tu jedynie charakter potwierdzający (deklaratywny). Nie było obowiązkiem Kasy zawiadomienie ubezpieczonych o nowelizacji ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, w szczególności zawiadomienie o obowiązku złożenia dodatkowych dokumentów oraz o skutkach niezachowania terminu. Tam gdzie ustawodawca zastrzega pouczenie ubezpieczonego, tam też je wyraźnie określa (art. 39a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, art. 138 ustawy o emeryturach i rentach z FUS) i tylko w takim zakresie jego brak może rodzić skutki prawne. W systemie ubezpieczeń społecznych utrwalone były już poprzednio zasady zbiegu ubezpieczenia społecznego powszechnego i ubezpieczenia społecznego rolników. Polegały one przede wszystkim na tym, że prowadzenie działalności gospodarczej wykluczało ubezpieczenie społeczne rolników (art. 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą, jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.).

Wprowadzenie od 1 stycznia 1997 r. wyboru ubezpieczenia społecznego rolników (art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz.U. Nr 124, poz. 585) lub pozostawania w takim ubezpieczeniu po rozpoczęciu prowadzenia działalności gospodarczej (art. 5a ustawy o ubezpieczeniu rolników w wersji od 1 stycznia 1997 r.), nie oznaczało odstąpienia od powszechnych zasad podlegania ubezpieczeniu społecznemu. Niepodleganie rolnika ubezpieczeniu z tytułu działalności gospodarczej stanowiło dla niego określone dobrodziejstwo i wyjątek od wcześniejszej zasady, że był to podstawowy (wyłączający ubezpieczenie społeczne rolników) tytuł ubezpieczenia. Obecnie staje się to aktualne ze względu na niewysoką granicę podatku warunkującą pozostawanie w ubezpieczeniu społecznym rolników. Konstytucja stanowi, że zakres i formy zabezpieczenia (w tym ubezpieczenia) społecznego określa ustawa (art. 67), co oznacza, że to ustawodawca decyduje o zasadach podlegania ubezpieczeniu i na tle rozwiązań przyjętych w art. 5 ust. 1 i 3 ustawy z 2 kwietnia 2004 r. Trybunał Konstytucyjny stwierdził we wskazanym wyżej wyroku, że nie nastąpiło ograniczenie praw lecz dozwolona zmiana.

Powyższy pogląd jest akceptowany w orzecznictwie części sądów powszechnych (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 22 lutego 2007 r., III AUa 2852/05, LEX nr 339743; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 12 września 2012 r., III AUa 438/12, LEX nr 1223260; wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 26 czerwca 2013 r., III AUa 453/13, LEX nr 1331075).

Z drugiej strony w judykaturze Sądu Najwyższego można spotkać liczne orzeczenia, w których odstępuje się od językowej wykładni art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników i dopuszcza się możliwość niewystąpienia skutku niedochowania terminu do złożenia przez rolnika stosownych oświadczeń i zaświadczeń, jakim jest ustanie tegoż ubezpieczenia. Argumentacja, jaką posłużono się dla uzasadnienia powyższej tezy, nie jest przy tym jednolita.

I tak w wyroku z dnia 22 stycznia 2008 r., I UK 238/07 (OSNP 2009 nr 5-6, poz. 76) Sąd Najwyższy stwierdził, że osiągnięcie przez ubezpieczonego rolnika dochodów z tytułu wznowionej pozarolniczej działalności gospodarczej, od których podatek dochodowy za poprzedni rok podatkowy nie przekroczył rocznej kwoty

granicznej, nie może prowadzić do pozbawienia go rolniczego tytułu ubezpieczenia społecznego, jeżeli nie został wyraźnie pouczone o skutkach prawnych nieterminowego złożenia zaświadczenia o wysokości należnego podatku od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej. W uzasadnieniu orzeczenia Sąd Najwyższy argumentował, iż rygory prawne uszczelniania systemu podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu przez rolników, którzy jedynie przy okazji prowadzenia działalności rolniczej niejako „uzupełniająco” korzystają z innych źródeł pozyskiwania dochodów, kwotowo ograniczonych do 2.528 zł podatku za poprzedni rok podatkowy z pozarolniczej działalności gospodarczej, nie powinny być prawnie obojętne przy ocenie legalności i zasadności wyłączenia ubezpieczonego z rolniczego tytułu ubezpieczenia społecznego. Ubezpieczeni rolnicy, którzy nie przekraczają ustawowego kryterium podatkowego przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej, zachowują uprawnienie do pozostania w systemie rolniczych ubezpieczeń społecznych. To kryterium podatkowe a nie zachowanie ustawowo wyznaczonego terminu na jego udokumentowanie, powinno decydować o wyłączeniu z rolniczego ubezpieczenia społecznego. Potwierdzają to aktualnie obowiązujące reguły przedłużające do 31 maja każdego roku podatkowego termin udokumentowania kwot należnego podatku dochodowego od przychodów z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej, który jednakże może być przywrócony na wniosek zainteresowanego rolnika w przypadku uchybień wynikających ze zdarzeń losowych (art. 5a ust. 7 ustawy), do których można zaliczyć chociażby brak precyzyjnej informacji ze strony rolniczego organu rentowego o potrzebie złożenia wymaganego oświadczenia za miniony rok podatkowy po okresie zawieszenia pozarolniczej działalności gospodarczej. Przede wszystkim jednak niepouczenie ubezpieczonego rolnika o negatywnych skutkach przekroczenia terminu do złożenia zaświadczenia właściwego organu podatkowego o wysokości należnego podatku za miniony rok podatkowy wyklucza stwierdzenie ustania rolniczego tytułu ubezpieczenia społecznego wobec rolnika, który w minionym roku podatkowym nie przekroczył kwoty 2.528 zł należnego podatku od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej. W wyroku tym Sąd Najwyższy zaakcentował zatem zasadnicze znaczenie wysokości rzeczywistych przychodów osiągniętych z pozarolniczej

działalności gospodarczej dla dalszego pozostawania w systemie ubezpieczeń społecznych rolników oraz - w tym kontekście - brak pouczenia ubezpieczonego o skutkach prawnych niedochowania terminu do udokumentowania owych przychodów.

Z kolei w wyrokach z dnia 28 września 2010 r., I UK 94/10 (LEX nr 653669; z dnia 20 marca 2013 r., I UK 556/12 (LEX nr 1438701 oraz z dnia 29 maja 2013 r., I UK 641/12, LEX nr 1335919) Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na nieproporcjonalność skutku przekroczenia omawianych terminów do rangi samego uchybienia oraz możliwości przywrócenia tychże terminów w razie braku pouczenia rolnika przez organ rentowy o treści obowiązujących w tym zakresie przepisów. Zauważono, że regulacje zawarte w art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników dotyczą konstytucyjnie chronionego prawa podmiotowego do podlegania rolnika, dla którego działalność rolnicza stanowi podstawowe źródło utrzymania, jakim jest także tytuł rolniczego ubezpieczenia społecznego. Tytuł ten nie powinien być pochopnie wygaszany w razie oczywiście niezawinionego, tj. losowego opóźnienia w złożeniu przez rolnika oświadczenia o kontynuowaniu ubezpieczenia rolniczego albo zaświadczenia właściwego urzędu skarbowego o kwocie należnego podatku dochodowego za poprzedni rok kalendarzowy od przychodów z pozarolniczej działalności. Takie losowo niezawinione opóźnienie nie niweczy podstaw, celu ani uzasadnienia kontynuowania rolniczego ubezpieczenia społecznego przez rolnika, który uzyskuje niewielkie przychody z działalności pozarolniczej. Usunięcie rolnika z ubezpieczenia rolniczego nie powinno odbywać się przez użycie środków nieproporcjonalnych, które niekonstytucyjnie ingerują w rolniczy tytuł ubezpieczenia społecznego i prowadzą jedynie do „zaciśnięcia pętli zadłużeniowej” w postaci zaległości składkowych z innego (zbiegającego się) tytułu ubezpieczeń społecznych, które mogą doprowadzić rolnika do stanu upadłości finansowej. Rygor ustania z mocy prawa rolniczego tytułu ubezpieczeń społecznych nie może naruszać konstytucyjnej zasady proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP), w przeciwnym razie dochodzi do zastosowania nieproporcjonalnie drastycznej sankcji w zestawieniu z niezawinionym uchybieniem terminów dokonania czynności nieadekwatnie wygaszających rolniczy tytuł ubezpieczeń społecznych. Ze względu na niezdefiniowane w prawie rolniczych ubezpieczeń

społecznych pojęcie zdarzeń losowych, które uzasadniają lub usprawiedliwiają złożenie przez rolnika wniosku o przywrócenie terminu do złożenia oświadczenia o kontynuowaniu ubezpieczenia rolniczego lub zaświadczenia właściwego urzędu skarbowego o kwocie należnego podatku dochodowego za poprzedni rok kalendarzowy od przychodów z pozarolniczej działalności (art. 5a ust. 7 w związku z ust. 1 pkt 1 lub ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników), nie można wykluczyć możliwości udowodnienia przez rolnika, że takim zdarzeniem była usprawiedliwiona w konkretnym przypadku nieznajomość skomplikowanych regulacji zbiegu wymienionych tytułów podlegania ubezpieczeniom społecznym i braku identyfikowalnego pouczenia o możliwości i warunkach kontynuowania ubezpieczenia rolniczego (art. 5a ustawy).

Co do wykładni przepisu art. 5a ust. 7 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników trzeba jednak zauważyć, że terminy określone w art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników były pierwotnie nieprzywracalne. Możliwość ich przywracania na wniosek zainteresowanego rolnika została ustanowiona w ust. 7, dodanym do tegoż artykułu ustawą z dnia 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 150, poz. 1248). Podkreśla się przy tym, że ustanowiona w tym przepisie instytucja przywrócenia terminów nie dotyczy wyznaczonego w ustawie nowelizacyjnej z dnia 2 kwietnia 2004 r. terminu 30 września 2004 r. do złożenia oświadczenia i udokumentowania uprawnień do dalszego podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników przez osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą i wyłączone z ubezpieczenia społecznego rolników na podstawie art. 5 tej ustawy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 października 2006 r., III UK 91/06, OSNP 2007 nr 21-22, poz. 329 i z dnia 7 lutego 2007 r., I UK 246/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 76). Przepis ten ma zastosowanie jedynie w odniesieniu do terminów, których naruszenie nastąpiło już po jego wejściu w życie (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 19 października 2006 r., III UK 91/06, OSNP 2007 nr 21-22, poz. 329 i z dnia 7 lutego 2007 r., I UK 246/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 76). Unormowanie art. 5a ust. 7 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników stanowi przy tym samodzielną podstawę przywracania terminów określonych w tym artykule, wyłączając w tym zakresie możliwość i potrzebę powoływania tak art. 58 k.p.a. jak i art. 168 k.p.c.

(wyroki Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 12 września 2007 r., IV SA/Wa 1240/07, LEX nr 374401 i z dnia 9 stycznia 2008 r., IV SA/Wa 2214/07, LEX nr 489070).

Odnosząc się do jedyne, ale za to koniecznego kryterium uwzględnienia wniosku rolnika o przywrócenie uchybionego terminu, jakim jest niezachowanie tegoż terminu wskutek zdarzeń losowych, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 czerwca 2010 r., I UK 49/10 (OSNP 2011 nr 23-24, poz. 304) podkreślił, że pojęcie zdarzenia losowego nie zostało zdefiniowane zarówno w art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników jak i w innych przepisach tego aktu. Niezbędne jest więc sięgnięcie w tej materii do unormowań innych gałęzi prawa oraz dorobku judykatury. Definicję zdarzenia losowego zamieszczono w art. 2 ust. 1 pkt 18 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (jednolity tekst: Dz.U. z 2010 r. Nr 11, poz. 66 ze zm.). W świetle tego przepisu zdarzenie losowe to niezależne od woli ubezpieczonego zdarzenie przyszłe i niepewne, którego nastąpienie powoduje uszczerbek w dobrach osobistych lub majątkowych albo zwiększenie potrzeb majątkowych po stronie ubezpieczonego lub innej osoby objętej ochroną ubezpieczeniową. Pomijając konkretne skutki zdarzenia losowego, określone w cytowanym przepisie z uwzględnieniem interesów będących przedmiotem ochrony gwarantowanej tym aktem, powołana regulacja akcentuje przypadkowość i niezależność zdarzenia losowego od woli człowieka. W utrwalonym do tej pory orzecznictwie sądów administracyjnych zapadłych na gruncie art. 5a ust. 7 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników także podkreśla się obiektywny i szczególny charakter zdarzeń losowych oraz ich nieprzewidywalność, zaznaczając przy tym, że zdarzenie losowe w rozumieniu tego przepisu nie może być utożsamiane z brakiem wiedzy o konieczności złożenia w organie rentowym zaświadczenia podatkowego ani brakiem winy w uchybieniu terminowi do dokonania tej czynności (wyroki Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 7 listopada 2007 r., IV SA/Wa 1904/07, LEX nr 424117 i z dnia 6 grudnia 2007 r., IV SA/Wa 2165/07, LEX nr 445361). Interpretacji tegoż pojęcia w odniesieniu do art. 15 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania (Dz.U. Nr 21, poz. 86 ze zm.) dokonał

również Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 12 października 1995 r., III AZP 19/95 (OSNAPiUS 1996 nr 10, poz. 133) wyjaśniając, iż zdarzeniami losowymi nazwać można wszystkie takie zdarzenia, które są zależne od losu, nieprzewidywalne, niemożliwe do uniknięcia nawet przy zachowaniu należytej staranności o swoje sprawy. Prosta wykładnia językowa prowadzi do wniosku, że rozumienie zwrotu „zdarzenie losowe” nie może być ograniczone do przypadków siły wyższej oraz do klęsk i innych wydarzeń spowodowanych działaniem żywiołów lub sił przyrody. Działania człowieka też mogą być uznane za zdarzenia losowe dla innego człowieka z tym, iż dla samego działającego zdarzenie to nie może mieć prawnych skutków zdarzenia losowego. Reasumując powyższe rozważania Sąd Najwyższy stwierdził, iż zdarzenie losowe jest pojęciem szerszym od siły wyższej i oznacza spowodowane zarówno działaniem sił przyrody jak i działaniem innego człowieka zdarzenie nieprzewidywalne, niemożliwe do uniknięcia i niezależne od woli osoby wywodzącej z niego skutki prawne. Nie obejmuje jednak – jak podkreślono wcześniej – niezajomości przepisów prawa ani niezawinienia ubezpieczonego w niedochowaniu ustawowego terminu. W tym kontekście pogląd o możliwości uznania za zdarzenie losowe braku pouczenia rolnika przez organ rentowy o zmieniającej się treści przepisu art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników budzi wątpliwości.

Wreszcie w wyroku z dnia 27 listopada 2012 r., I UK 269/12, OSNP 2013 nr 19-20, poz. 240) Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że niezłożenie przez rolnika prowadzącego w dniu 2 maja 2004 r. działalność pozarolniczą oświadczenia wyrażającego wolę pozostania w ubezpieczeniu rolniczym nie powodowało ustania obowiązkowego ubezpieczenia rolniczego, jeżeli Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego nie skierowała do niego informacji o znaczeniu prawnym terminu wyznaczonego na dzień 30 września 2004 r. i o koniecznych czynnościach wymaganych do pozostania w ubezpieczeniu rolniczym po dniu 1 października 2004 r. (art. 5 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 91, poz. 873 ze zm. w związku z art. 5a ust. 1 i 3 oraz art. 62 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jednolity tekst: Dz.U. z

2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.). W motywach orzeczenia wskazano zaś, iż stosownie do art. 5 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r., skutek wyłączenia z ubezpieczenia powodowało stwierdzenie opłacenia podatku dochodowego z tytułu działalności rolniczej w 2003 r. wyższego od kwoty 2.528 zł (art. 5 ust. 1 w związku z art. 5a ust. 1 i 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników) oraz niedostarczenie dokumentów tego dotyczących (art. 5 ust. 3 ustawy). Rezultat był w obu wypadkach taki sam, jednak nie można nie dostrzegać istotnej różnicy między źródłami jego przyczyn. Różnica polega na tym, że wyłączenie ze względu na nieprzedstawienie dokumentacji następuje z przyczyn subiektywnych, podczas gdy opłacenie podatku w kwocie wyższej od granicznej powoduje wyłączenie z ubezpieczenia na skutek niespełnienia warunków podlegania ubezpieczeniu rolniczemu. Subiektywną przyczyną nieudokumentowania zasad podatkowych z 2003 r. był często brak po stronie ubezpieczonych świadomości co do zasadniczych zmian reguł ubezpieczenia obowiązujących od dnia 2 maja 2004 r. Zaniechania czynności określonych art. 5 ust. 1 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r. na skutek niewiedzy nie można uznawać za wynik niedbałości o własne sprawy. Jej przyczyny można upatrywać wszyskim w tym, że o postanowieniach tej ustawy Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Rolników nie poinformowała ubezpieczonych, chociaż obowiązek taki wynikał z art. 62 ust. 1 pkt 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Chodzi zaś o obowiązek informacyjny wprowadzony do istniejącego między Kasą a rolnikami stosunku ubezpieczenia społecznego, spełniający standard traktowania pozostających w ubezpieczeniu rolników zgodnie z zasadą zaufania obywateli do Państwa i stanowionego przez nie prawa (art. 2 Konstytucji; por. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 grudnia 1992 r., K 3/92, OTK 1992 nr 2, poz. 26). Konkludując Sąd Najwyższy stwierdził, że niezłożenie przez rolnika prowadzącego działalność pozarolniczą w dniu 2 maja 2004 r. oświadczenia wyrażającego wolę pozostania w ubezpieczeniu rolniczym nie stało się podstawą ustania obowiązkowego ubezpieczenia rolniczego, jeżeli Kasa nie skierowała do niego informacji o znaczeniu prawnym terminu wyznaczonego na dzień 30 września 2004 r. i o koniecznych czynnościach wymaganych w związku z pozostaniem w ubezpieczeniu rolniczym po dniu 1 października 2004 r. Termin ten jest dla tych

rolników otwarty i złożenie stosownego oświadczenia może nastąpić w każdym czasie. Nie ma przeszkód do jego wyrażenia również po dowiedzeniu się o wyłączeniu z ubezpieczenia z decyzji deklarującej ustanie ubezpieczenia ex lege, po znacznym upływie czasu (por. art. 3a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników). Można to czynić w odwołaniu od takiej decyzji. Wobec niepoinformowanego rolnika nie upłynął również wyznaczony w ustawie termin na dostarczenie dokumentów, o których mowa w art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, czym powinien wykazać przesłankę pozostania w ubezpieczeniu.

Również drugie z prezentowanych w judykaturze Sądu Najwyższego stanowisk w kwestii wpływu braku pouczenia osoby prowadzącej pozarolniczą działalność gospodarczą przez organ rentowy o skutkach prawnych niedochowania ustawowych terminów do złożenia stosownych oświadczeń i zaświadczeń, o jakich mowa w art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, dla ustania tegoż ubezpieczenia, ma zwolenników wśród sądów powszechnych (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie a dnia 10 lipca 2013 r., III AUa 453/13, LEX nr 1335717).

Rozbieżność poglądów judykatury w tak ważnej kwestii, jaką jest podleganie określonemu systemowi ubezpieczeń społecznych, wymaga zajęcia przez Sąd Najwyższy jednoznacznego stanowiska w drodze rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego przedstawionego powiększonemu składowi.

/ar/